

แนวความคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นิยามที่สำคัญเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

Fred Lawson (1977) ได้กล่าวว่า การท่องเที่ยว ถึงแม้จะไม่ใช่อะไรที่เป็นพื้นฐานหรือปัจจัย 4 ของมนุษย์ แต่การเดินทางท่องเที่ยว ถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของการพักผ่อนหย่อนใจเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และได้อธิบายความหมายของการท่องเที่ยวไว้ ดังนี้¹

เวลาว่าง (leisure time) หมายถึง ช่วงเวลาหนึ่ง ที่เป็นเวลานอกเหนือไปจากการทำงาน หรือการกระทำกิจกรรมเพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐาน (Basic Needs) อื่น ๆ

การนันทนาการ (Recreation) หมายถึง การกระทำกิจกรรมเพื่อการพักผ่อนในช่วงเวลาว่าง นอกเหนือไปจากการทำงานในหน้าที่การงาน

ดังนั้น การท่องเที่ยว (Tourism) จึงเป็นรูปแบบหนึ่งของการนันทนาการ ซึ่งเป็นวิธีที่ใช้เวลาว่างที่มีอยู่ ในการประกอบกิจกรรมทางการท่องเที่ยว โดยกิจกรรมดังกล่าวมีความผูกพันอยู่กับการเดินทาง (Travel) จากที่หนึ่ง ไปยังอีกสถานที่หนึ่ง โดยถือว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยว เพื่อการผ่อนคลายร่างกายและจิตใจจากกิจการงานต่าง ๆ ซึ่งเป็นการตอบสนองความต้องการในการเปลี่ยนบรรยากาศของสิ่งแวดล้อมมนุษย์ เพื่อความสนุกสนาน รวมไปถึง การสังสรรค์ ทักษะศึกษา การกีฬา ตลอดจนการเดินทางที่ควบคู่ไปกับธุรกิจและงานอาชีพ

¹Fred Lawson, Manual Bud-Bovy, Tourism and Recreation Development (Boston : The Architectural Press, 1977), P.1.

นอกจากนี้ องค์การการท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization) ยังได้ให้ความหมายที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ไว้ดังนี้ คือ²

ผู้มาเยือน (Visitor) หมายถึง บุคคลที่เดินทางไปยังประเทศใดประเทศหนึ่ง ซึ่งมีจุดหมายที่อยู่โดยปกติของบุคคลนั้น ด้วยเหตุผลต่าง ๆ ตามแต่กรณี แต่ทั้งนี้ต้องมีใจไปเพื่อประกอบอาชีพหรือหารายได้

ผู้มาเยือน แบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ นักทัศนาจร และนักท่องเที่ยว

นักทัศนาจร (Excursionist) หมายถึง ผู้มาเยือนชั่วคราว โดยใช้เวลาอยู่ในประเทศที่มาเยือนน้อยกว่า 24 ชั่วโมง (รวมถึงผู้โดยสารที่มากับเรือทัศนาจรด้วย)

นักท่องเที่ยว (Tourist) ได้แก่ ผู้มาเยือนชั่วคราว โดยพำนักอยู่ในประเทศที่มาเยือน เป็นเวลาอย่างน้อย 24 ชั่วโมง และการเดินทางนั้น มีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

1. เพื่อการใช้เวลาว่างไปในเรื่องต่าง ๆ เช่น การหยุดพักผ่อนเพื่อหาความบันเทิง การบำรุงรักษาสุขภาพ การศึกษา การศาสนา และการกีฬา
2. เพื่อกิจกรรมทางธุรกิจ การเยี่ยมญาติ การปฏิบัติการกิจต่าง ๆ การประชุม หรือสัมมนา

นักท่องเที่ยวยังมีจุดประสงค์ของการเดินทางแตกต่างกันออกไป ดังนั้นจึงแบ่งประเภทของนักท่องเที่ยวยออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. นักท่องเที่ยวเพื่อทำธุรกิจ (Business Tourist) หมายถึง ผู้ที่เดินทางเนื่องจากเหตุผลทางด้านธุรกิจ หรือการเดินทางเพื่อการประชุม การแสดงนิทรรศการ เป็นต้น
2. นักท่องเที่ยวเพื่อเหตุผลเฉพาะ (Specific Tourist) ได้แก่ นักศึกษานักแสวงบุญ และผู้ที่เดินทางเพื่อการสนองความต้องการเฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่ง
3. นักท่องเที่ยวเพื่อใช้เวลาว่าง (Leisure Tourist) หมายถึง ผู้ที่เดินทางไปยังสถานที่ใดสถานที่หนึ่ง เพื่อความพอใจหรือไม่มีเหตุผลเฉพาะ เพียงเพื่อใช้เวลาว่างในวันหยุดเท่านั้น

²การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, วิธีการจัดทำสถิติทางการท่องเที่ยว (กรุงเทพมหานคร : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2525), หน้า 4.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้กำหนดความหมายของนักท่องเที่ยวและจำแนกวิธีการจัดทำข้อมูลทางสถิติ เพื่อให้สอดคล้องกับองค์การการท่องเที่ยวโลก ดังนี้³

นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ คือ ชาวต่างประเทศที่เดินทางเข้ามาในประเทศไทย และพำนักอยู่ในประเทศไทย ครั้งหนึ่ง ๆ ไม่น้อยกว่า 24 ชั่วโมงและไม่เกิน 90 วันและชาวต่างประเทศเหล่านี้ จะต้องเดินทางเข้ามาเพื่อวัตถุประสงค์อะไรก็ได้ ที่มีใจมาหางานทำ หรือหารายได้ในประเทศไทย นักท่องเที่ยวเหล่านี้ มีวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง ดังนี้คือ

1. เดินทางเข้ามาเพื่อท่องเที่ยว เยี่ยมญาติ/เพื่อน พักผ่อน การศาสนา การศึกษา การประชุม/สัมมนา การทอด
2. เดินทางเข้ามาเพื่อประสงค์ติดต่อทางธุรกิจหรือทำการค้าขาย
3. เดินทางเข้ามาและออกไปกับเรือเดินสมุทรลำเดียวกันที่แวะจอด ณ ท่าเรือ และขึ้นมาค้างคืนบนบก

สำหรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางออกไปจากประเทศไทยแล้ว และเดินทางกลับเข้ามาใหม่ ในการกลับมาครั้งที่ 2 หรือ ครั้งต่อ ๆ ไป หากแต่ละครั้งพำนักอยู่ในประเทศไทยเกินกว่า 24 ชั่วโมงนั้น ก็จะถูกนับรวมเข้าเป็นนักท่องเที่ยวอีกครั้งหนึ่งตามหลักเกณฑ์ที่ทุกประเทศปฏิบัติ

ส่วนผู้โดยสารที่เดินทางผ่านหรือแวะต่อเครื่องบิน ณ ท่าอากาศยานกรุงเทพฯ จะไม่นับรวมเข้าเป็นนักท่องเที่ยว และผู้คนที่อาศัยอยู่ติดชายแดนไทย เดินทางข้ามแดนเข้ามาในประเทศไทย แบบเข้ามาเย็นกลับ ก็ไม่นับรวมเข้าเป็นนักท่องเที่ยวเช่นเดียวกัน

นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยือนประเทศไทยนั้น ประกอบด้วยนักท่องเที่ยวที่ถือหนังสือสำคัญ 2 ประเภท คือ

1. นักท่องเที่ยวที่ถือหนังสือเดินทาง (Passport) คือนักท่องเที่ยวทั่ว ๆ ไป
2. นักท่องเที่ยวที่ถือหนังสือผ่านแดน (Border Pass) คือนักท่องเที่ยวที่อยู่ติดชายแดนประเทศไทยซึ่งเข้ามาเยือนประเทศไทยและมีสิทธิ์พำนักอยู่ในประเทศไทยได้นาน 15 วัน

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 5-8.

นักท่องเที่ยวภายในประเทศ คือ บุคคลที่เดินทางออกจากถิ่นที่ตนพำนักอยู่ จากจังหวัดหนึ่ง ไปยังอีกจังหวัดหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์ในการเดินทางเพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่นเดียวกับนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ แต่มิใช่เพื่อเป็นการหางานทำหรือหารายได้ ทั้งนี้ได้จำแนกนักท่องเที่ยวไว้ 2 ประเภท คือ

1. นักท่องเที่ยวประเภทค้างแรม
2. นักท่องเที่ยวประเภทเช้าไป-เย็นกลับ

นักท่องเที่ยวทั้ง 2 ประเภทนี้ จะประกอบด้วย

- คนไทย (Thai National)
- คนต่างด้าวที่อยู่ในประเทศไทย (Thailand Residence)
- นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ ที่เข้ามาเยือนประเทศไทย แล้วเดินทางท่องเที่ยวอยู่ในประเทศไทย

ที่พักแรมของนักท่องเที่ยว (Tourist Accommodation) คือ สถานที่ที่นักท่องเที่ยวใช้พักระหว่างการเดินทางท่องเที่ยว ซึ่งจำแนกเป็นประเภทต่าง ๆ ตามลักษณะการใช้

โรงแรม หมายถึง ที่พักแรมที่สร้างขึ้นเฉพาะและแบ่งเป็นห้องพัก มีสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็นแก่นักท่องเที่ยวและเก็บค่าเช่าเป็นรายห้อง ขายบริการให้แก่นักท่องเที่ยว หรือผู้มาเยือนทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ

โรงแรมขนาดใหญ่ เป็นโรงแรมที่มีห้องพักจำนวน 100 ห้องขึ้นไป มีสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ครบถ้วน เช่น ห้องปรับอากาศ ห้องชุด ห้องพักผ่อน ห้องอาหาร ห้องประชุม สระว่ายน้ำ สถานบันเทิง สถานบริการ ร้านจำหน่ายสินค้าและของที่ระลึกต่าง ๆ ตลอดจนการบริการแลกเปลี่ยนเงินตรา บริการไปรษณีย์ บริการรับ-ส่ง และอื่น ๆ

โรงแรมขนาดเล็ก เป็นโรงแรมที่มีห้องพักต่ำกว่า 100 ห้อง มีสิ่งอำนวยความสะดวกน้อยกว่าโรงแรมขนาดใหญ่

ในปัจจุบัน ธุรกิจโรงแรมเป็นสาขาธุรกิจที่มีเครือข่ายที่เป็นสากล สามารถที่จะให้ความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวในการติดต่อหรือรับบริการได้ทั่วโลก

บังกาโล หมายถึง ที่พักที่จัดให้นักท่องเที่ยวพักเป็นหลัง ๆ หลังหนึ่งอาจมี 1 ห้องนอน หรือมากกว่านั้นก็ได้ ในการรวบรวมสถิติของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย บังกาโลจะต้องอยู่ตามแหล่งท่องเที่ยวเฉพาะ เช่น ชายทะเล หากใช้ชื่อบังกาโลแต่ตั้งอยู่ในเมืองย่านธุรกิจ จะถูกจัดรวมในกลุ่มโรงแรม

เกสต์เฮาส์ หมายถึง ที่พักที่เจ้าของสถานที่จัดไว้ให้นักท่องเที่ยว ที่พักนี้อาจจะอยู่ในลักษณะใด ลักษณะหนึ่งดังนี้

1. ลักษณะบ้านที่เจ้าของจัดไว้ส่วนหนึ่ง สำหรับบริการนักท่องเที่ยว
2. ลักษณะคล้ายโรงแรม แต่วิธีการและระเบียบต่าง ๆ ไม่เข้มงวดเหมือนกับโรงแรม ที่พักลักษณะนี้ คิดค่าบริการ 2 อัตรา คือ ถ้าค่าบริการอยู่ในอัตราสูง จะเป็นห้องพักที่มีสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ห้องน้ำ โทรศัพท์ อยู่ในห้อง แต่ถ้าค่าบริการอยู่ในอัตราต่ำ ผู้เข้าพักจะต้องใช้ห้องน้ำและโทรศัพท์รวม

บ้านญาติหรือบ้านเพื่อน หมายถึง ที่พักที่อยู่ในบ้านญาติพี่น้องหรือเพื่อนของนักท่องเที่ยว ซึ่งนักท่องเที่ยวพักโดยไม่ต้องจ่ายค่าเช่า

บ้านพักรับรองของหน่วยราชการ หมายถึง ที่พักหน่วยราชการจัดสร้างไว้ในจังหวัดต่างๆ เพื่อใช้รับรองแขกของทางราชการ หรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับพัก สถานที่พักในลักษณะดังกล่าวมักจะไม่เสียค่าเช่า

บ้านรับรองของบริษัทเอกชน หมายถึง ที่พักบริษัทเอกชน ได้จัดสร้างไว้ในจังหวัดต่าง ๆ เพื่อรับรอง หรือให้พนักงานของบริษัทเดินทางไปยังจังหวัดนั้น ๆ ใช้พักเป็นสวัสดิการของบริษัท

ที่พักของหน่วยราชการ ณ แหล่งท่องเที่ยว หมายถึง ที่พักของหน่วยราชการต่าง ๆ ที่ตั้งอยู่ ณ สถานที่ทำการของหน่วยราชการ ซึ่งอยู่ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยว นั้น เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เข้าพัก การจะเข้าพักจะต้องติดต่อกับหน่วยงานเจ้าสังกัดก่อน เช่น ที่พักของกองอุทยานแห่งชาติ กรมป่าไม้ และเขื่อนต่าง ๆ ของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตและของกรมชลประทาน เป็นต้น

ที่พักในวัด หมายถึง ที่พักซึ่งทางวัดหรือสถานที่ประกอบกิจกรรมทางศาสนา ได้จัดบริการส่วนหนึ่งให้เป็นที่พักสำหรับผู้เดินทางและบริการโดยไม่คิดค่าเช่า นอกจากนี้ผู้เข้าพักจะทำบุญถวายวัดตามกำลังศรัทธา

ในปัจจุบันรูปแบบของที่พักแรมได้มีการพัฒนาขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการนักท่องเที่ยวที่เข้าพัก ขึ้นอยู่กับความสะดวกสบายและความพอใจของนักท่องเที่ยว รวมไปถึงบรรยากาศและความเหมาะสมของที่พักในแหล่งท่องเที่ยว ที่มีความเฉพาะตัว ซึ่งไม่ปรากฏในที่อื่น ๆ ได้แก่

Resort ถือว่าเป็นโรงแรมประเภทหนึ่ง บางแห่งอาจให้บริการเฉพาะฤดูกาล เช่น ย่านที่มีภูเขาสูง จะให้บริการเฉพาะช่วงฤดูหนาว สำหรับการเล่นสกี มีระยะทางที่ห่างไกลชุมชน และอยู่ในบริเวณที่มีความสวยงามเป็นพิเศษ

Holiday Village เป็นสถานที่พักแรมที่มีจำนวนห้องพักตั้งแต่ 600 ห้องขึ้นไป มีกิจกรรมร่วมกันในลักษณะของการรวมกลุ่ม หรือเฉพาะกลุ่มสมาชิก

Camping & Caravaning site เป็นรูปแบบที่พักแรมชั่วคราวที่มีความเป็นส่วนตัว มีความสะดวกสบายและเรียบง่าย สามารถกำหนดที่ตั้งและสถานที่พักแรมของตนเองได้ ภายในบริเวณที่กำหนดไว้ มีสิ่งอำนวยความสะดวกภายในบริเวณที่จัดให้ ถ้าเป็น Caravaning ก็จะมีบริเวณที่จอดรถรวมกลุ่มกันอย่างเป็นสัดส่วน

Bed and Breakfast เป็นลักษณะบ้านพักในชนบท ซึ่งเจ้าของบ้านได้เปิดให้บริการในการเข้าพักจะได้รับบริการทางด้านห้องพักและอาหารเช้า โดยเฉพาะช่วงเวลาที่มียุคกลางที่สำคัญในท้องถิ่น เป็นที่นิยมในแถบยุโรป แต่ในปัจจุบันหมายถึงโรงแรมทั่วไป

Residential Hotel เป็นสถานที่พักแรมที่มุ่งเน้นการอยู่อาศัย มากกว่าที่จะเป็นการพักแรมชั่วคราว มีการปฏิบัติคล้ายกับโรงแรม แต่มีระยะการพักแรมที่ยาวนานกว่า

Motel เป็นที่พักแรมที่เหมาะสมสำหรับการเดินทางโดยทางรถยนต์ สามารถที่จะนำรถเข้าไปจอดในที่พักได้

Boat หรือที่พักแรมลอยน้ำ เป็นที่พักแรมที่จำเป็นต้องใช้เรือหรือแพ สำหรับการพักอาศัยหรือในบางครั้ง จะใช้เพื่อเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวที่เข้าถึงโดยเส้นทางน้ำ มีการให้บริการที่หรูหรา เช่น การล่องเรือสำราญ บางแห่งมีการให้บริการที่จำกัดในด้านสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น การล่องแก่ง การล่องเรือหรือแพไปตามลำน้ำ หรือทะเลสาบที่เงียบสงบ ซึ่งเหมาะสำหรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการผจญภัย อีกทั้งยังได้สัมผัสความเป็นธรรมชาติอย่างแท้จริง ลักษณะของการท่องเที่ยวดังกล่าว นิยมมากในแถบภูมิประเทศที่มีอากาศร้อนชื้น และมีสภาพป่าที่สมบูรณ์สามารถเข้าถึงโดยทางน้ำเพียงอย่างเดียว

แนวความคิดทางด้านการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยว เป็นกิจกรรมลักษณะหนึ่งของการพักผ่อนหรือการพักผ่อนหย่อนใจ ซึ่งเกี่ยวกับการเดินทางจากสถานที่หนึ่ง ซึ่งส่วนมากเป็นบ้านของตนเอง ไปยังสถานที่หนึ่งที่ดีกว่า เป็นแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งการเดินทางเพื่อการท่องเที่ยวนั้น มักเกิดจากตัวกระตุ้น (Motivator) อย่างใดอย่างหนึ่ง R.W. McIntosh (1972) ได้แบ่งตัวกระตุ้นออกเป็น 4 ประเภท คือ⁴

1. Physical Motivators เป็นตัวกระตุ้นเพื่อต้องการความผ่อนคลายทางด้านกายภาพ เป็นการพักผ่อนรูปแบบหนึ่ง เช่น กิจกรรมทางกีฬา การบำบัดทางการแพทย์ด้วยวิธีพิเศษ ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับสุขภาพของแต่ละบุคคล ในกรณีดังกล่าวก่อให้เกิดการท่องเที่ยวเพื่อการรักษาสุขภาพ การพักผ่อน รวมไปถึงการเข้าร่วมในกิจกรรมทางด้านกีฬา เช่น การเล่นสกี ตกปลา ล่าสัตว์ เป็นต้น

2. Cultural Motivators เป็นตัวกระตุ้นซึ่งก่อให้เกิดความปรารถนา ในการเดินทาง เพื่อเรียนรู้เกี่ยวกับประเทศอื่น ๆ และชีวิตความเป็นอยู่ของคนในประเทศนั้น ตลอดจนชมรมทางวัฒนธรรม ซึ่งแสดงออกทางด้านศิลปะ คนตรี วรรณกรรม และนิทานพื้นบ้าน เป็นต้น จึงเป็นการท่องเที่ยวเพื่อชมสิ่งสำคัญของประเทศอื่น ๆ เช่น โบราณสถาน วัฒนธรรม ประเพณี และการละเล่นต่าง ๆ

3. Interpersonal Motivators เป็นตัวกระตุ้นในลักษณะของความต้องการที่จะไปเยี่ยมญาติ เพื่อน หรือพบปะผู้คนที่มีความคิดใหม่ ๆ รวมทั้งต้องการที่จะปลีกตัวออกจากงานที่ปฏิบัติอยู่เป็นประจำ เป็นต้น

4. Status and Prestige Motivators เป็นตัวกระตุ้นทางด้านสถานภาพ และชื่อเสียงเกียรติยศของบุคคล ซึ่งอยู่ในลักษณะการเดินทางเพื่อประกอบธุรกิจ ในตำแหน่งหน้าที่ การงานของตน หรือเพื่อการศึกษาหาความรู้ ตลอดจนเพื่อความก้าวหน้าในอาชีพการงานของตน

⁴R.W. McIntosh. Tourism : Principles, Practices, Philosophies. (Ohio : Grid. Inc., 1972), P.52.

จากตัวกระตุ้นในการเดินทางทั้ง 4 ประเภทนี้ H. Robinson (1976) ได้นำมาเป็นพื้นฐานในการกำหนดวัตถุประสงค์ในการท่องเที่ยวของบุคคลทั่วไป โดยแบ่งออกเป็น 8 ประการ ดังนี้คือ⁵

1. เพื่อการพักผ่อนให้เกิดความสดชื่น ทั้งทางร่างกายและจิตใจ ซึ่งกลายมาเป็นสิ่งสำคัญสำหรับการใช้ชีวิตสมัยใหม่ที่เต็มไปด้วยความเร่งรีบ เคร่งเครียด และเหน็ดเหนื่อย
2. เพื่อรักษาสุขภาพ เช่น การพักผ่อนต่าง ๆ การบำบัดด้วยวิธีการทางแพทย์ การอาบน้ำแร่ การอาบแดดเพื่อสุขภาพ เป็นต้น
3. เพื่อเข้าร่วมในกิจกรรมทางกีฬา เช่น การแข่งขันกีฬาระดับต่าง ๆ รวมไปถึงการเดินทางเพื่อกิจกรรมที่เป็นส่วนตัว
4. เพื่อความพอใจและความสนุกสนานตื่นเต้นส่วนตัวเป็นครั้งคราว ในลักษณะที่เป็น holiday-making
5. เพื่อความสนใจในสิ่งสำคัญของประเทศอื่น ๆ โดยเฉพาะสถานที่ที่มีโบราณสถาน วัฒนธรรมที่เก่าแก่ หรือสถานที่ที่มีการเฉลิมฉลองในด้านศิลปะ การดนตรี การละคร เป็นต้น
6. เพื่อเหตุผลระหว่างตัวบุคคล เช่น การไปเยี่ยมญาติ การแสวงหาเพื่อนใหม่ ๆ การหลบหนีจากการพบปะการสนทนาที่ซ้ำซากจำเจ
7. เพื่อเหตุผลทางด้านจิตใจ เช่น การประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ในบริเวณสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ การแสวงบุญ เป็นต้น
8. เพื่อเหตุผลทางธุรกิจและอาชีพ เช่น การเข้าร่วมประชุมระหว่างประเทศ ในสาขาอาชีพเดียวกัน การสัมมนาของสมาชิกในองค์กรสังกัดเดียวกัน เป็นต้น

⁵H. Robinson. A Geography of Tourism. (London : The Chaucer Press, 1976), P.30.

นักท่องเที่ยวมีเหตุผลที่แตกต่างกันไป เพื่อเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยว แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องพบกับอุปสรรคต่าง ๆ ซึ่งขัดขวางมิให้สามารถเดินทางท่องเที่ยวได้ ดังที่ Lansing และ Blood⁶ ได้กล่าวถึง อุปสรรคที่ขัดขวางมิให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยวไว้ 6 ประการ คือ

1. ค่าใช้จ่าย (expense) ซึ่งถือเป็นข้อจำกัดด้านการเงินที่สำคัญของบุคคล หรือครอบครัวที่จะเดินทางเพื่อการท่องเที่ยว
2. ไม่มีเวลา (lack of time) สำหรับอาชีพการงานต่าง ๆ ซึ่งบางครั้งอาจใช้เวลาของส่วนที่เป็นเวลาว่างเพื่อการพักผ่อน ไปใช้สำหรับการทำงานล่วงเวลา หรือเพื่อรายได้พิเศษ เป็นต้น
3. ข้อจำกัดด้านสุขภาพ (physical limitations) สำหรับบุคคลที่สุขภาพไม่สมบูรณ์หรือคนสูงอายุ ตลอดจนโรคประจำตัวบางประเภท มักจะมีข้อจำกัดในการเดินทาง โดยเฉพาะการเดินทางในระยะทางไกล
4. สภาพแวดล้อมของครอบครัว (family circumstances) ครอบครัวที่มีเด็กเล็กหรือผู้สูงอายุ ซึ่งต้องดูแลและเอาใจใส่เป็นพิเศษ ทำให้ไม่สามารถเดินทางท่องเที่ยวได้
5. ขาดความสนใจในการท่องเที่ยว (lack of interest). เช่น ไม่ทราบหรือตัดสินใจว่าจะไปเที่ยวที่ใด ขาดข่าวสารด้านการท่องเที่ยว บางคนมีความเฉื่อยชาที่จะเดินทางท่องเที่ยว ไม่ชอบการเดินทาง หรือไม่ชอบพบปะผู้คนแปลกหน้าเมื่อต่างสถานที่ เป็นต้น
6. ข้อจำกัดด้านจิตวิทยา (psychological deterrents) ได้แก่ ความกลัวในการเดินทาง กลัวว่าจะไม่มีความปลอดภัยในสถานที่ท่องเที่ยว หรือกลัวการสนทนาภาษาต่างประเทศที่ตนเองไม่เข้าใจ เป็นต้น

⁶J.B.Lansing, D.M.Blood, The Changing Travel Market.
(Midrigan : Bruan-Bramfield, Inc., 1964), P.11.

องค์ประกอบที่สำคัญทางการท่องเที่ยว

องค์ประกอบที่สำคัญทางการท่องเที่ยวมีอยู่ 3 ประการ คือ⁷

1. สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว (Attraction) หมายถึง สิ่งที่สามารถดึงดูดโน้มน้าว ทำให้เราเกิดความสนใจและปรารถนาที่จะไปท่องเที่ยว ยังแหล่งท่องเที่ยว นั้น ๆ ซึ่งแหล่งท่องเที่ยว (Tourism Attraction) หมายถึง พื้นที่ที่นักท่องเที่ยวไปเยือนและจะต้องเป็นพื้นที่ที่มีสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว ดังนั้นสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวจึงเป็นจุด ๆ หนึ่งที่สำคัญของแหล่งท่องเที่ยว ในแหล่งท่องเที่ยวจะมีจุดดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวจุดหนึ่งหรือหลาย ๆ จุดก็ได้

สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ

ก. สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวที่เป็นธรรมชาติ คือ ความงามตามธรรมชาติที่สามารถให้คนไปเยือน หรือท่องเที่ยวในพื้นที่นั้น ๆ เช่น หาดทราย สถาปัตยกรรม เป็นต้น

ข. สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น คือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์ได้สร้างขึ้นแล้วสามารถดึงดูดให้คนไปเยือนหรือไปท่องเที่ยวยังพื้นที่นั้น ๆ เช่น สถาปัตยกรรมและสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ตลอดจนวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม กิจกรรมต่าง ๆ ที่มนุษย์ได้สร้างขึ้น

2. สิ่งอำนวยความสะดวก (Facility) หมายถึง สรรพสิ่งที่รองรับในการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อทำให้การเดินทางท่องเที่ยวเป็นไปได้อย่างสะดวก สิ่งอำนวยความสะดวกที่ถือว่าสำคัญที่สุด คือ เรื่องที่พัก ไม่ว่าจะเป็นที่พักในรูปแบบใด อีกทั้งยังรวมไปถึง ร้านอาหาร ข้อมูลข่าวสารทางการเดินทาง การบริการนำเที่ยว เป็นต้น

3. การเข้าถึงได้ (Accessibility) หมายถึง การไปถึงแหล่งท่องเที่ยวมันได้ จำเป็นต้องมีการคมนาคมขนส่งนักท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวมันได้อย่างสะดวก การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวมัน มีด้วยกัน 3 ทาง คือ ทางบก ทางน้ำ และทางอากาศ

ในการท่องเที่ยวจะต้องประกอบไปด้วย 3 สิ่งดังกล่าว ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญสำหรับการท่องเที่ยว อันได้แก่ สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวกในการท่องเที่ยว และการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ถ้าขาดสิ่งหนึ่งสิ่งใดแล้วก็จะไม่สามารถเกิดการท่องเที่ยวได้

⁷คำเนินนอก(นามแฝง), "องค์ประกอบที่สำคัญทางการท่องเที่ยว" ธุรกิจท่องเที่ยว. (ธันวาคม 2533) หน้า 54-55.

ขั้นตอนวิวัฒนาการของแหล่งท่องเที่ยว

Butler ได้กล่าวว่า แหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ จะต้องอยู่ในลำดับขั้นตอนวิวัฒนาการ 6 ขั้นตอน คือ⁸

ขั้นตอนที่ 1 Exploration (การค้นพบ) เกิดขึ้นโดยนักค้นพบกลุ่มเล็ก ๆ เป็นการค้นพบที่ไม่เป็นพิธีการ ไม่มีความสะดวกสบายใด ๆ ในขั้นตอนนี้ สภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวยังไม่มีการเปลี่ยนแปลง โดยนักท่องเที่ยวแต่อย่างไร

ขั้นตอนที่ 2 Involment (ช่วงเกี่ยวพัน) เป็นช่วงที่นักท่องเที่ยวและผู้อาศัยในท้องถิ่นเดินทางเข้าสู่พื้นที่บริเวณนั้นมากขึ้น พร้อมทั้งมีการพัฒนาสาธารณูปโภคในบริเวณดังกล่าว

ขั้นตอนที่ 3 Development (ขั้นตอนที่มีการพัฒนา) เป็นช่วงที่มีการพัฒนาอย่างมากที่สุด มีสาธารณูปโภคที่มีความทันสมัย เพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดท่องเที่ยวได้อย่างชัดเจนและมีการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพมากที่สุด

ขั้นตอนที่ 4 Consolidation (ขั้นตอนที่เป็นปึกแผ่น) ในแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวมีความชัดเจนทางด้านธุรกิจมากขึ้น มีย่านธุรกิจที่แบ่งพื้นที่ออกไป เป็นแหล่งอุตสาหกรรม การท่องเที่ยวที่ได้รับการพัฒนาขึ้นอย่างสมบูรณ์แบบ บรรดาสาธารณูปโภคต่างๆ ของพื้นที่เดิมครั้งแต่ช่วงแรกเริ่มค้นพบนั้น ถูกเปลี่ยนแปลงจนหมด

ขั้นตอนที่ 5 Stagnation (ขั้นตอนหยุดนิ่ง) เป็นช่วงที่มีนักท่องเที่ยวในพื้นที่ดังกล่าวมากที่สุด (Peak Number of Tourist) และบางครั้งอาจมีการเปลี่ยนแปลงสภาพธรรมชาติในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าว และจากการที่จำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นกว่าในขั้นที่ 4 จึงอาจเกิดสภาพปัญหาสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจและสังคมในแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าว

ขั้นตอนที่ 6 Decline or Rejuvenation (ขั้นเสื่อม) เป็นขั้นตอนที่สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติมีความเสื่อมโทรมลง สาธารณูปโภคและการบริการล้าสมัยไม่เหมาะสมกับสมัยนิยม นักท่องเที่ยวหายไป ที่พักต่าง ๆ ที่มีอยู่จะเปลี่ยนแปลง กลายเป็นที่อยู่อาศัย บ้านเพื่อการพักผ่อนถาวรของผู้สูงอายุ เกิดการตั้งถิ่นฐานที่มิใช่เพื่อการท่องเที่ยว

⁸R.W.Butler, The Concept of a Tourist Area Cycle of Evaluation Implications for Management of Resources, (Canadian Geographer, 1980).

การท่องเที่ยวของมนุษย์นั้น ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ และปัจจัยสำคัญที่สุดประการหนึ่งคือ ความสนใจในแหล่งท่องเที่ยวประเภทใดประเภทหนึ่ง ซึ่งแหล่งท่องเที่ยวในแต่ละพื้นที่ต่างก็มีความแตกต่างกันออกไป โดยแหล่งท่องเที่ยวเหล่านี้ Peters⁹ ได้จัดประเภทของแหล่งท่องเที่ยวออกเป็น 5 ประเภทด้วยกัน คือ

1. แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (Cultural Attractions) ได้แก่ สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ อนุสาวรีย์หรือสิ่งก่อสร้างที่เก่าแก่ พิพิธภัณฑสถาน วัฒนธรรมรูปแบบใหม่ ๆ สถาบันทางการศึกษาหรือทางการเมือง ตลอดจนประเพณีและพิธีทางศาสนาต่าง ๆ
2. แหล่งท่องเที่ยวที่แสดงออกถึงประเพณีต่าง ๆ (Tradition Attractions) ได้แก่ เทศกาลประจำชาติ ศิลปะ หัตถกรรม คอนเสิร์ต นิยายพื้นบ้าน ชีวิตและประเพณีดั้งเดิมของชนพื้นเมืองต่าง ๆ
3. แหล่งท่องเที่ยวที่แสดงให้เห็นถึงความงดงามในรูปแบบต่าง ๆ ของภูมิประเทศ (Scenic Attractions) ได้แก่ สถานที่สวยงามทางธรรมชาติ อุทยานแห่งชาติ ชีวิตสัตว์ป่า ดอกไม้และสวนไม้ประดับที่แปลก ๆ ชายทะเล และแหล่งท่องเที่ยวบนภูเขา เป็นต้น
4. แหล่งท่องเที่ยวประเภทที่ให้ความบันเทิง (Entertainment Attractions) ได้แก่ การเข้าร่วมหรือเล่นกีฬาต่าง ๆ การแสดงในสวนสาธารณะ สวนสัตว์หรือพิพิธภัณฑสถานสัตว์ ชายทะเล โรงละครหรือโรงภาพยนตร์ ภัตตาคารร้านอาหาร ตลอดจนแหล่งบันเทิงยามค่ำคืน เป็นต้น
5. แหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ (Other Attractions) เช่น สถานพักผ่อนสุขภาพ ประเภทต่าง ๆ สถานที่ที่เป็นบ่อน้ำร้อน มีการอาบน้ำแร่ ตลอดจนสถานที่ท่องเที่ยวที่มีลักษณะเฉพาะตัวซึ่งไม่มีปรากฏในที่อื่น เป็นต้น

⁹M.Peters, International Tourism (London : Hutchinson, 1969), P. 148-149.

นอกจากนี้ Lawson และ Baud Bovy ยังได้กล่าวถึงแนวโน้มที่สำคัญ 4 ประการ อันก่อให้เกิดแหล่งท่องเที่ยวประเภทต่าง ๆ คือ

- สถานที่ดังกล่าว เป็นแหล่งเพื่อสุขภาพและเพื่อความสนุกสนาน
- เป็นแหล่งที่มีอากาศดี และอาจใช้ประโยชน์เพื่อการรักษา โรคร้ายไข้เจ็บ
- มีสภาพที่เป็นป่าเขาที่ยังอุดมสมบูรณ์
- เป็นชายหาดที่สวยงาม

ปัจจัยที่สำคัญในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

ในส่วนของทรัพยากรหรือแหล่งท่องเที่ยวที่มีอยู่ เมื่อพิจารณาความสำคัญเพื่อการพัฒนา ตามขั้นตอน โดยพิจารณาถึงศักยภาพในการพัฒนา (Development Potential) ของประกอบ สำคัญที่นำมาเป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว มี 4 ประการ คือ¹⁰

1. ปัจจัยจุดใจหลักของการท่องเที่ยว (Primary Attraction) พิจารณาได้จาก ความสำคัญของสถานที่ตั้งและลักษณะของแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ ต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว ในหลาย ๆ ด้าน เช่น ความต้องการพักผ่อนอย่างสงบ ความสนุกตื่นเต้น การหาประสบการณ์ เป็นต้น ปัจจัยหลักสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ลักษณะ คือ

- ปัจจัยจุดใจด้านธรรมชาติ (Natural Assets)
- ปัจจัยจุดใจด้านประวัติศาสตร์ (Historical & Religious Assets)
- ปัจจัยจุดใจทางด้านกิจกรรมที่มนุษย์สร้างขึ้น (Contemporary Human Product & Activities)

¹⁰ ภาวเดช พยัณวีเชียร, "การวางแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว", ททท. จุลสาร การท่องเที่ยว 1 (มกราคม 2525), หน้า 17-18

2. ปัจจัยสนับสนุนและสิ่งอำนวยความสะดวก (Supporting Facilities) ได้แก่ สิ่งอำนวยความสะดวกสบายที่ได้ระดับมาตรฐาน ในด้านการบริการ ที่พักและอาหาร การติดต่อเข้าใจทางด้านภาษา การให้ข่าวสาร การประชาสัมพันธ์ ตลอดจนสิ่งอำนวยความสะดวกทางด้านบันเทิง เริงรมย์และร้านค้าของที่ระลึก

3. ปัจจัยทางด้านโครงสร้างพื้นฐานและการคมนาคม (Infrastructure & Transportation) ได้แก่ โครงข่ายการคมนาคม ทั้งทางบก ทางน้ำและทางอากาศที่สะดวก สบาย บริการสาธารณะ เช่น ไฟฟ้า น้ำใช้ การระบายน้ำ การกำจัดสิ่งโสโครก ตลอดจนระบบสื่อสารโทรคมนาคม

4. ปัจจัยประกอบ (Complementary Factor) ได้แก่ คุณค่าที่ดึงดูดใจหรือเกิดความประทับใจในสภาพแวดล้อม ภูมิอากาศ ภูมิประเทศและลักษณะภูมิทัศน์อันเป็นเอกลักษณ์ สภาพเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งสะท้อนท่าที พฤติกรรม และสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น ความปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สิน ทั้งในด้านโจรผู้ร้าย ภัยธรรมชาติ และการเมือง

สำหรับคุณค่าที่ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว นั้น วิวัฒน์ชัย บุญภักดี¹¹ ได้ให้ความสำคัญทางด้านสารูปของพื้นที่ (Image) ซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งสำหรับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว โดยสารูปของพื้นที่นั้น หมายถึง เอกลักษณ์หรือลักษณะเด่นของพื้นที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว นั้น ๆ ในความรู้สึกของนักท่องเที่ยว อาจจะเป็นได้ทั้งลักษณะของรูปธรรมและนามธรรม เช่น สารูปทางลักษณะกายภาพ สารูปทางลักษณะศิลปวัฒนธรรม สารูปทางอรรถาัยของผู้คน เป็นต้น ซึ่งตัวอย่างสารูปของแหล่งท่องเที่ยวในแต่ละจังหวัด อาทิ สารูปของจังหวัดภูเก็ต คือ หาดทรายขาวทะเล สารูปของจังหวัดเชียงใหม่ คือ ภูเขา ป่าไม้ และอากาศที่หนาวเย็น สารูปของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา คือ ประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุสถาน เป็นต้น ดังนั้น สารูปของแหล่งท่องเที่ยว จึงเปรียบเหมือนเสน่ห์ที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวนึกถึงและพอใจที่จะได้เดินทางไปสัมผัสด้วยความชื่นชม ฉะนั้น การพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวจึงจำเป็นต้องอนุรักษ์หรือคงสารูปเดิมไว้ เพื่อเป็นสิ่งที่สามารถดึงดูดใจและสร้างความประทับใจแก่ผู้มาเยือน เพราะสารูปนั้น จะกลายเป็นสัญลักษณ์ หรือ LOGO ของพื้นที่ที่ง่าย

¹¹วิวัฒน์ชัย บุญภักดี, "การท่องเที่ยว : การพัฒนาที่มีขีดจำกัด," ทพท. จุลสารการท่องเที่ยว 7 (เมษายน 2531), หน้า 5.

และมีประสิทธิภาพในการใช้เป็นที่ดีในการประชาสัมพันธ์ ในทางตรงกันข้ามหากการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวมิได้คำนึงสารูปของพื้นที่ อาจทำให้แหล่งท่องเที่ยวนั้นสูญเสียสารูปเดิมไป ซึ่งย่อมจะมีผลต่อความรู้สึกของนักท่องเที่ยวในแง่ลบ เมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางมาถึงและไม่สามารถพบกับสิ่งที่เขาคาดหวัง ไร่ย่อมมีผลต่อการตัดสินใจที่จะไม่มายังแหล่งท่องเที่ยววันนี้อีก

แหล่งท่องเที่ยวถือได้ว่าเป็นทรัพยากรที่สำคัญของการท่องเที่ยว หรืออีกนัยหนึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นอุปทาน (supply) ที่สำคัญในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว โดยเฉพาะการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในแต่ละแห่งนั้น จำเป็นที่จะต้องคำนึงถึงปัจจัยต่าง ๆ เพื่อให้สถานที่ดังกล่าวเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ดี ปราศจากปัญหาหรือผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นได้ภายหลัง

ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อสภาพแวดล้อม

การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมประเภทหนึ่ง ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยสิ่งที่เรียกว่า "วัตถุประสงค์" เพื่อการประกอบการ ในส่วนของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว แต่วัตถุประสงค์สำหรับการท่องเที่ยวนั้นมีความแตกต่าง ไปจากกิจกรรมประเภทอื่น กิจกรรมดังกล่าวใช้สิ่งดึงดูดใจที่มีอยู่ในสภาพแวดล้อมเป็นวัตถุประสงค์ที่รวมเรียกว่า ทรัพยากรการท่องเที่ยว

เมื่อการท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมและใช้สภาพแวดล้อมเป็นวัตถุประสงค์ ดังนั้นการกระทำใด ๆ อันเนื่องมาจากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ก็ย่อมต้องส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมอย่างแน่นอน หากแบ่งประเภทของสิ่งแวดล้อมออกได้เป็น 2 ประเภท คือ สภาวะแวดล้อมทางกายภาพ กับสภาวะแวดล้อมทางเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรม ก็สามารถประมวลผลกระทบได้ดังนี้

1. ผลกระทบต่อสภาวะแวดล้อมทางกายภาพ สามารถแยกออกได้อีก 2 ประเภท คือ
 - 1.1 สภาวะแวดล้อมทางกายภาพที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ได้แก่ ป่าไม้ ภูเขา ถ้ำ แม่น้ำ ชายหาด ทะเล เป็นต้น
 - 1.2 สภาวะแวดล้อมทางกายภาพที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ สิ่งก่อสร้าง บ้านเรือน ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม โบราณวัตถุสถาน เป็นต้น

จากปริมาณของนักท่องเที่ยวที่เพิ่มมากขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ เมื่อมีการพัฒนาการท่องเที่ยวขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่แล้วมักจะนำความสูญเสียและเสื่อมโทรมมาสู่สถานะแวดล้อม ทั้งนี้จะมากหรือน้อยก็ขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพของการวางแผนการท่องเที่ยวว่าจะสามารถกำหนดขีดความสามารถที่แหล่งท่องเที่ยวจะรับนักท่องเที่ยวได้และจัดการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ได้อย่างคุ้มค่าเพียงใด แต่ในขณะที่เดียวกันการที่มียกท่องเที่ยวมากขึ้น แสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งของนักท่องเที่ยวมีต่อสภาพธรรมชาติ สภาพบ้านเมือง หรืองานศิลปสถาปัตยกรรม ตลอดจนโบราณวัตถุ โบราณสถานนั้น ๆ ซึ่งมีส่วนให้คนในท้องถิ่นและเจ้าหน้าที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีความสนใจและตระหนักถึงคุณค่าของสถานะแวดล้อมที่ดี และจัดให้มีมาตรการอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อการจัดการหรือป้องกัน รวมทั้งเพิ่มพูนคุณค่าให้แก่สถานะแวดล้อมที่มีอยู่ในปัจจุบันได้

2. ผลกระทบต่อสถานะแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

2.1 ผลกระทบต่อการจ้างงานและผลผลิต ตามทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์นั้น เมื่อมีการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวแต่ละคน เกิดขึ้นครั้งหนึ่งในระบบเศรษฐกิจ จะมีผลทำให้เกิดมีการเพิ่มการใช้จ่ายในภาคอุตสาหกรรมอื่นๆ ซึ่งทำให้คนหลายกลุ่มมีรายได้และการจ้างงานเพิ่มขึ้นตามหลักของตัวทวี เพราะอุตสาหกรรมท่องเที่ยว นั้น ประกอบขึ้นด้วยธุรกิจอีกหลายประเภทด้วยกัน

2.2 ผลกระทบต่ออาชีพ การท่องเที่ยวนี้มีผลกระทบโดยตรงต่ออาชีพของประชากรในท้องถิ่น กล่าวคือมีการเปลี่ยนแปลงอาชีพและการเกิดอาชีพใหม่ ๆ เช่น การเปลี่ยนจากการเกษตรมาเป็นคนในโรงงานหัตถกรรม หรือเกิดกิจการด้านการบริการท่องเที่ยวต่าง ๆ อาทิ กิจการโรงแรม สถานเริงรมย์ ภัตตาคาร มัคคุเทศก์ ฯลฯ ซึ่งผลดีก็คือ การมีงานทำตลอดฤดูกาลท่องเที่ยว หรือตลอดปี เป็นการเพิ่มพูนรายได้ของประชากรในท้องถิ่น

แต่ผลเสียที่เกิดขึ้นได้บ้าง เช่น การเปลี่ยนแปลงของการเกษตรกรรมมาเป็นคนงานในภาคอุตสาหกรรมนั้นนอกจากก่อปัญหาต่าง ๆ ให้กับชุมชนเมืองแล้ว วิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของชนบทอันเป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยว เช่น การลงแขกเกี่ยวข้าว การใช้ควายไถนา การใช้ระหัดวิดน้ำ ฯลฯ ก็จะถูกสูญเสียไปด้วย อนึ่ง อาชีพมัคคุเทศก์นั้นก่อให้เกิดได้ทั้งผลดีและผลเสียแก่ท้องถิ่น หากมัคคุเทศก์เป็นผู้ที่มีความเข้าใจอย่างถูกต้องต่อศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนเรื่องราวความเป็นไปในท้องถิ่นได้อย่างลึกซึ้ง ก็จะทำให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ความบันเทิงและปฏิบัติตัวตนได้อย่างเหมาะสม แต่ถ้ามัคคุเทศก์ขาดความรู้ความเข้าใจอย่างแท้จริง ก็จะทำให้เกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อนต่าง ๆ ได้มาก เป็นผลเสียทั้งต่อนักท่องเที่ยวและศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น

ตารางที่ 2.1 แสดงข้อเปรียบเทียบระหว่างผลดีและผลเสียของการท่องเที่ยวด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ

ผลดี	ผลเสีย
1. ทำให้การก่อสร้างและปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวก ในเรื่อง โครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructure) และการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวให้ดีขึ้น	1. ทำให้สูญเสียความสมดุลหรือเกิดความเปลี่ยนแปลง ในพันธุ์พืช และพันธุ์สัตว์ที่สำคัญหรือหายากในพื้นที่การท่องเที่ยวบริเวณนั้น
2. มีการก่อสร้าง ปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว เช่น โรงแรม ที่พัก ฯลฯ	2. ทำให้สูญเสียคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยวในแง่ของสภาพแวดล้อมและในด้านของวิวทิวทัศน์
3. มีการควบคุมและป้องกันอันตรายจากภัยธรรมชาติต่าง ๆ มากขึ้น	3. สูญเสียหรือทำลายทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่เดิม
4. ทำให้มีระบบควบคุม และจัดการเกี่ยวกับทรัพยากรการท่องเที่ยว เช่น แหล่งน้ำ และการป้องกันภัยจากธรรมชาติได้ดีขึ้น	4. ทำให้เกิดมลพิษ (Pollution) ในน้ำ อากาศและพื้นดิน รวมไปถึงมลพิษด้านเสียงที่รบกวนต่อความเงียบสงบ
5. เกิดการปรับปรุงด้านภูมิทัศน์ และมีการวางแผนยกระดับมาตรฐานสิ่งแวดล้อมขึ้นในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว	5. สูญเสียพื้นที่การใช้ที่ดินที่เป็นพื้นที่ป่าไม้เกษตรกรรมอันเนื่องมาจากการขยายตัวของชุมชนเข้าไปในแหล่งท่องเที่ยว
6. เกิดการปรับปรุงเกี่ยวกับแผนการใช้ที่ดิน และการจัดการทรัพยากรอย่างถูกต้อง	6. เกิดความแออัดคับคั่ง (Congestion) ทั้งในด้านการจัดการท่องเที่ยว และความหนาแน่น (Density) ของกลุ่มนักท่องเที่ยวในบางช่วงเวลา
7. ทำให้เกิดการใช้มาตรการควบคุมโดยใช้เครื่องมือที่เป็นกลไกทางการบริหารและการจัดการต่อพื้นที่ที่มีผลกระทบได้ง่าย	7. สูญเสียสภาพแวดล้อมดั้งเดิมหรือสภาพธรรมชาติที่มีอยู่ก่อน แทนที่ด้วยสภาพแวดล้อมที่มีการพัฒนาเข้ามาแทนที่

2.3 ผลกระทบต่อสังคม ปัญหาสังคมต่างๆ ที่เกิดในสังคมเมืองนั้น มีสาเหตุหลักมาจากความยากจนและเศรษฐกิจตกต่ำ แต่การท่องเที่ยงก็มีส่วนที่เป็นตัวเร่งปัญหานั้นให้เกิดเร็วขึ้น โดยเฉพาะในเมืองท่องเที่ยว ทั้งนี้เพราะการท่องเที่ยงก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทั้งทางกายภาพ และทางสังคมอย่างรวดเร็วเกินไปกว่าประชาชนในท้องถิ่นจะยอมรับได้ทัน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่เรียกว่า ความล้ำทางวัฒนธรรม นอกจากนี้การปฏิบัติตัวของนักท่องเที่ยวบางกลุ่ม ประกอบกับการขาดแคลนเจ้าหน้าที่ ก็เป็นสาเหตุหนึ่งในการเพิ่มจำนวนของอาชญากรรมและปัญหาสังคม

2.4 ผลกระทบต่อศิลปวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตและศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้น เป็นการเปลี่ยนไปโดยอัตโนมัติเมื่อมีความเจริญทางเทคโนโลยีและเมื่อวัฒนธรรมภายนอกเข้ามา โดยมีสาเหตุเพราะอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียว การเปลี่ยนแปลงนี้บางครั้งก็ทำให้ศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิมค่อยต่ำลง หรือบางอย่างก็สูญหายไปโดยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ของทั้ง เจ้าของวัฒนธรรมและจากนักท่องเที่ยวต่างถิ่น

อย่างไรก็ตาม ผลจากอุตสาหกรรมท่องเที่ยวก็มีส่วนช่วยในการอนุรักษ์ฟื้นฟูทางด้านศิลปวัฒนธรรมและงานเทศกาลประเพณีเป็นจำนวนมาก แทนที่จะปล่อยให้ประเพณีบางอย่างเสื่อมสูญไปกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม เพราะศิลปวัฒนธรรมนั้นถือเป็นวัตถุดิบสำคัญอย่างหนึ่งของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว

ขบวนการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว

การพัฒนาการท่องเที่ยว เป็นขบวนการต่อเนื่องที่จะต้องอาศัยทรัพยากรหลายประเภท เช่นเดียวกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจอื่นๆ และการท่องเที่ยวจะพัฒนาไปในทิศทางและขนาดที่ถูกต้องเหมาะสมหรือไม่เพียงไร จะขัดแย้งหรือสอดคล้องกับการพัฒนา เศรษฐกิจและสังคม ในพื้นที่โดยส่วนรวมหรือไม่ ก็ขึ้นอยู่กับการวางแผนเป็นสำคัญ

มีผู้กล่าวกันว่า ยุคนี้เป็นศตวรรษของการวางแผน (Century of Planning) เนื่องจากการพัฒนาในสาขาต่าง ๆ มีความจำเป็นและตระหนักถึงความสำคัญที่จะต้องมีการวางแผนเป็นกรอบในการกำหนดทิศทางและขั้นตอนของการพัฒนาอย่างขาดเสียมิได้ การท่องเที่ยวก็เช่นกันที่จะต้องมีการวางแผนพัฒนาเป็นกรอบกำหนด เพื่อมิให้การพัฒนาเป็นไปตามยถากรรม (Haphazard)

ดังนั้นการวางแผนการท่องเที่ยวในพื้นที่ที่มีทรัพยากรการท่องเที่ยว จึงมีความจำเป็น และสำคัญยิ่ง ในการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่จะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชนในท้องถิ่น ในขณะที่เดียวกันก็สามารถอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมไว้ให้ได้มากที่สุดเช่นเดียวกัน

ขบวนการวางแผน (Planning Process)

การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว โดยส่วนใหญ่แล้วจะมีขบวนการหรือขั้นตอนไม่แตกต่าง จากทฤษฎีการวางแผนทั่ว ๆ ไป ตามที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้กำหนดขั้นตอนการวางแผนไว้ดังนี้¹²

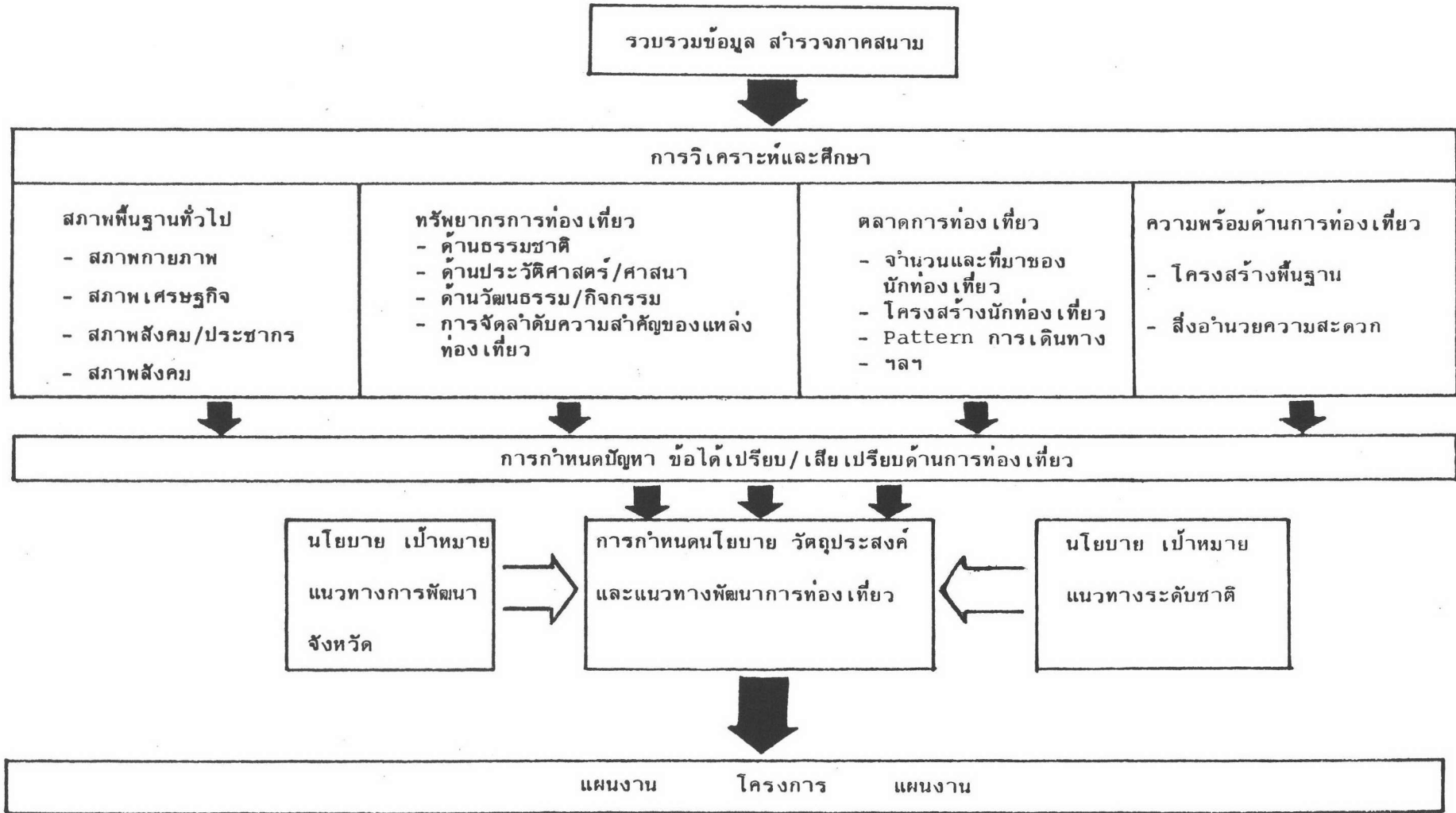
1. การรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องและการสำรวจภาคสนาม
2. การวิเคราะห์และศึกษาข้อมูลที่ได้
3. การกำหนดปัญหาข้อได้เปรียบและข้อเสียเปรียบด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่
4. การกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ เป้าหมายและวิธีการพัฒนาการท่องเที่ยว
5. การกำหนดแผนงานและโครงการ

ขั้นตอนทั้ง 5 นี้ ในความเป็นจริงไม่สามารถแยกออกจากกันโดยเด็ดขาด แต่ละสัมพันธ์กันเกี่ยวเนื่องกันตั้งแต่ต้นจนจบขบวนการ แต่อย่างไรก็ตาม ความเข้มข้นหรือรายละเอียดของแต่ละขั้นตอนจะไม่เท่ากัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับระดับของการวางแผนหรือเป้าหมายของการวางแผน

โดยสรุปแล้ว การวางแผนในแต่ละระดับนั้น เป็นขั้นตอนที่ก่อให้เกิดสำคัญของการพัฒนาที่เหมาะสมกับสภาพเวลาและสถานที่ ซึ่งในบางครั้งอาจมีการผนวกระดับการศึกษาเพื่อวิธีการที่เหมาะสมที่สุดในการวางแผนได้

¹²สันติ ชูคินธรา, "คู่มือการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว", ททท. จุลสารการท่องเที่ยว (มีนาคม 2527), หน้า 34-37.

แผนภูมิ 2.1 แสดงขบวนการวางแผนด้านการท่องเที่ยว

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

1. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้มอบหมายให้ บริษัท Halorow-ULG.Ltd. และบริษัท Sindhu Pulsirivong & Associates ทำการศึกษาเพื่อวางแผนในระดับภาค สำหรับภาคตะวันตกซึ่งมีทั้งหมด 8 จังหวัด ซึ่งในด้านการท่องเที่ยวนั้นพบว่า ภาคตะวันตก มีแหล่งท่องเที่ยวซึ่งมีความสำคัญทั้งในระดับนานาชาติและระดับท้องถิ่นอยู่มากมาย สามารถนำมาพัฒนาให้เป็นประโยชน์กับการท่องเที่ยวเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาภาคตะวันตกได้เป็นอย่างดี จากการศึกษาพบว่า ปัญหาที่สำคัญประการหนึ่งซึ่งเกี่ยวกับนักท่องเที่ยว คือ ทั้งนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศ นิยมลักษณะการท่องเที่ยวเป็นกลุ่ม (package tour) โดยมีการเตรียมการมาจากกรุงเทพฯ ดังนั้น ค่าใช้จ่ายต่าง ๆ จึงตกอยู่กับประชาชนท้องถิ่นได้ไม่เต็มที่ ควรที่จะมีการวางแผนทางการพัฒนาการท่องเที่ยวของภาคตะวันตกในแหล่งที่มีทรัพยากรท่องเที่ยวที่สำคัญ โดยเฉพาะจังหวัดกาญจนบุรี รวมไปถึงการจัดการจัดหาแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่ เพื่อมาทดแทนแหล่งท่องเที่ยวที่มีแนวโน้มจะตกต่ำลง ทั้งนี้ควรให้มีแนวทางที่สอดคล้องกับสภาพการตลาดและความสัมพันธ์กับประเภทของนักท่องเที่ยว ทั้งชาวต่างประเทศและนักท่องเที่ยวภายในประเทศเป็นสำคัญ¹³

2. สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวของจังหวัดกาญจนบุรี และพบว่ากาญจนบุรีเป็นจังหวัดที่มีแหล่งท่องเที่ยวมากมาย ทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ ธรรมชาติและวัฒนธรรม โดยเฉพาะทางด้านประวัติศาสตร์ในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 และแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีความสวยงาม เป็นที่นิยมนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ สถานที่ท่องเที่ยวเหล่านี้ส่วนใหญ่ยังมิได้รับการบูรณะส่งเสริมและพัฒนาเท่าที่ควรเนื่องมาจากความล่าช้าของหน่วยงานและองค์กร ส่งผลให้การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน

¹³National Economic and Social Development Board, Western Region Planning Study (London : Halcrow - ULG.Ltd., 1981), 1:30-32

และสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยว ค่าเงินไปไม่ได้ไม่ดีเท่าที่ควร โดยต้องมีการปรับปรุงและยกระดับมาตรฐานอยู่อีกมาก ซึ่งจะสามารถแก้ไขโดยการเปิดโอกาสให้เอกชนเข้ามามีบทบาทร่วมในการพัฒนา นักท่องเที่ยวที่มาจากจังหวัดนี้ ส่วนใหญ่มาในช่วง เดือนสิงหาคมถึง เดือนกุมภาพันธ์ แหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดกาญจนบุรีมีศักยภาพในการพัฒนาสูง และจำเป็นต้องมีการวางแผนสำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัด ร่วมกับการประชาสัมพันธ์ที่มุ่งเน้นทางด้านการตลาด เป็นสำคัญ เพื่อจะได้มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรการท่องเที่ยวให้ได้ประสิทธิภาพมากขึ้น อีกทั้ง ในส่วนของการอนุรักษ์และควบคุมในการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีอยู่ เพื่อป้องกันความเสียหายและการทำลายทรัพยากรรวมทั้งบรรยากาศการท่องเที่ยว โดยมีแนวทางที่สอดคล้องกับแผนภาคและแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมของประเทศ¹⁴

3. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้มอบหมายให้ สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย ทำการศึกษาเบื้องต้นเพื่อการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัด นครสวรรค์ อุทัยธานี ชัยนาท สิงห์บุรี ได้ศึกษาถึงเงื่อนไขในจังหวัดอุทัยธานี ซึ่งถือเป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัฒนธรรมและกิจกรรมของจังหวัด พบว่า เรือนแพริมลำน้ำสะแกกรัง บริเวณตัวเมืองอุทัยธานีเป็นเรือนแพที่อยู่ริมฝั่งทั้งสองด้านของแม่น้ำหน้าตัวเมือง สามารถเข้าถึงได้โดยทางบกและทางน้ำ มีลักษณะเป็นเรือนไม้ สร้างครอบมณฑลเพื่อกันน้ำฝน ประชาชนที่อาศัยอยู่ประกอบอาชีพทำการประมง เป็นส่วนใหญ่ ในด้านของสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในส่วนของ เรือนแพในบริเวณนี้ คือ ปัญหาทางด้านมาตรฐานความปลอดภัยของท่าเรือและสิ่งปลูกสร้าง อีกทั้งด้านการให้บริการนักท่องเที่ยว ซึ่งได้มีการเสนอให้มีการควบคุมจำนวนของ เรือนแพไม่ให้เพิ่มมากขึ้น เพื่อป้องกันปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม เช่น ปัญหาน้ำเสียและโรคระบาด รวมทั้งการอนุรักษ์รูปแบบสถาปัตยกรรมของ เรือนแพ และการจัดระเบียบในการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว¹⁵

¹⁴จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม, แผนหลักพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดกาญจนบุรี (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527), หน้า 1-3.

¹⁵การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, การศึกษาเบื้องต้นเพื่อวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว นครสวรรค์ อุทัยธานี ชัยนาท สิงห์บุรี (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2532), หน้า ผ.2-55.

แนวความคิดที่ประยุกต์ใช้ในการศึกษา

แนวความคิดโดยทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว โดยส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับการพักผ่อนหรือการนันทนาการ ในการประกอบกิจกรรมทางการท่องเที่ยวและมีการเดินทางจากสถานที่แห่งหนึ่ง ไปยังอีกสถานที่อีกแห่งหนึ่ง เพื่อเป็นการตอบสนองความต้องการของมนุษย์ในด้านต่างๆ

จากการศึกษา พบว่า แหล่งท่องเที่ยวประเภทแพ่งจังหวัดกาญจนบุรี เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นลักษณะของแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นธรรมชาติ (Scenic Attraction) ซึ่งมีองค์ประกอบที่สำคัญทางด้านการท่องเที่ยวอยู่หลาย ๆ รูปแบบ ซึ่งได้แก่ สิ่งดึงดูดใจที่เป็นธรรมชาติ และสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น อีกทั้งประกอบด้วยสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อรองรับการเดินทางท่องเที่ยว และการเข้าถึงที่สะดวก เป็นต้น

นักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวแพส่วนใหญ่ มีความต้องการที่จะพักผ่อนทางด้านร่างกายโดยมีตัวกระตุ้น หรือ Physical Motivators ที่ทำให้เกิดการท่องเที่ยว และต่างก็มีจุดประสงค์ในการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นการพักผ่อนเพื่อให้เกิดความสดชื่นและเพื่อความพึงพอใจ ความสนุกสนาน ตื่นเต้นเป็นครั้งเป็นคราว ในลักษณะของ Holiday-Making

การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเป็นกระบวนการหนึ่ง ที่ทำให้เกิดการปรับปรุงทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีอยู่ ให้สามารถตอบสนองความต้องการแก่นักท่องเที่ยวได้อย่างเพียงพอ และสิ่งที่เป็นปัจจัยของแพท่องเที่ยวที่มีอยู่นั้น ต่างก็เป็นส่วนที่สนับสนุนให้เกิดการพัฒนาได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นปัจจัยเชิงจิตทางธรรมชาติ (Natural Assets) หรือปัจจัยเชิงจิตทางด้านกิจกรรมที่มนุษย์สร้างขึ้น (Contemporary Human Product & Activities) ปัจจัยทางด้านโครงสร้างพื้นฐาน สิ่งอำนวยความสะดวกและปัจจัยอื่น ๆ รวมทั้งความเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ หรือ สารูป (Image) ของพื้นที่ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อการท่องเที่ยว และศักยภาพทางด้านการพัฒนาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

สิ่งที่เกิดจากการพัฒนาในพื้นที่ท่องเที่ยว ยังผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ท่องเที่ยว หากมองว่าแหล่งท่องเที่ยวมีขั้นตอนและวิวัฒนาการของแหล่งท่องเที่ยวแล้ว จะพบว่า แพท่องเที่ยวของจังหวัดกาญจนบุรี ได้ผ่านขั้นตอนการพัฒนา มาตั้งแต่การค้นพบ (Exploration) และช่วงเกี่ยวพัน (Involment) มาแล้ว ซึ่งแต่ละพื้นที่จะมีการพัฒนาและการวิวัฒนาการในระดับที่แตกต่างกันออกไป กล่าวคือ แพท่องเที่ยวบริเวณเทศบาลเมืองฯ จะอยู่ในช่วงขั้นตอนของการหยุดนิ่ง (Stagnation) ซึ่งจะเป็นช่วงที่มีนักท่องเที่ยวในพื้นที่ดังกล่าวมากที่สุด สภาพธรรมชาติโดยรอบเปลี่ยนแปลงไป และเป็นช่วงที่เกิดปัญหาทางด้านกายภาพและสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวอย่างชัดเจน เมื่อเปรียบเทียบกับแพท่องเที่ยวบริเวณอุทยานแห่งชาติไทรโยคและบริเวณอ่างเก็บน้ำเหนือเขื่อนทั้งสองแห่ง โดยจะมีขั้นตอนของการวิวัฒนาการแหล่งท่องเที่ยวอยู่ในระดับที่เป็นเพียงการพัฒนา (Development) ซึ่งเป็นช่วงที่มุ่งเน้นการเปลี่ยนแปลงทางด้านสิ่งอำนวยความสะดวกและการให้บริการในพื้นที่ และมีแนวโน้มของสภาพปัญหาเกิดขึ้นในพื้นที่อย่างเห็นได้ชัด

หากปล่อยให้แพท่องเที่ยวในแต่ละพื้นที่ มีการพัฒนาต่อไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งแหล่งท่องเที่ยวประเภทดังกล่าว มีการเปลี่ยนแปลงสู่ระดับขั้นตอนสุดท้าย คือ ขั้นเสื่อม (Decline or Rejuvenation) แล้ว สภาพของแหล่งท่องเที่ยวก็จะถูกทำลาย และเสื่อมคุณค่าลง ซึ่งก็จะเกิดผลเสียแก่พื้นที่ท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นการสูญเสียคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางด้านสภาพแวดล้อม ทิวทัศน์ เกิดปัญหามลพิษในแหล่งท่องเที่ยว สูญเสียความเป็นธรรมชาติและถูกแทนที่ด้วยบรรยากาศของการพัฒนา เกิดความแออัดคับคั่งไปด้วยกิจกรรมการท่องเที่ยวของกลุ่มนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ ผลกระทบดังกล่าว ยังมีผลต่อทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของพื้นที่ท่องเที่ยวในลักษณะเดียวกันอีกด้วย

ดังนั้น การพัฒนาการท่องเที่ยว จึงมีความจำเป็นที่จะต้องอาศัยการวางแผน ซึ่งจะเป็นแนวทางในการกำหนดทิศทางและขั้นตอนในการพัฒนาการท่องเที่ยว เพื่อมิให้การพัฒนาที่เกิดขึ้นเป็นไปตามยถากรรม (Haphazard)